

חינוך מעשי לערכי היהדות

אריה ש. איסר

המאמר מציג סיפור אישי משפחתי, שבו החינוך לערכי היהדות תרם להפנמת ערכים חברתיים.

בחובה סכנות משלה לשיטה הקפיטליסטית. לדעתי, בערכי היהדות ניתן למצוא איזון קיומי ("אקזיסטנציאליסטי") בין ה"אנוכיות הקפיטליסטית" ל"שוויוניות הסוציאליסטית".

כיום, כיהודי-ישראלי חילוני המסתכל אחורה על הדרך שבה התחנכתי בבית יהודי דתי-מסורתי (אבי היה חבר בתנועת ה"מזרחי" וממקורביו של הרב י"ל מימון) אני יכול לקבוע שלא הייתה הטפה ל"ערכי יהדות" אולם הייתה שורה של התנהגויות שהיו "מובנות מאליהן" שביטאו את הערכים האלה הלכה למעשה. למשל כשהייתי נלווה לאחת מהסבתות שלי בילדותי ועברנו ליד פושט יד, סבתא הייתה ממהרת לתת בידי מטבע על מנת לשלשל לקופתו. בכל ערב פסח היו מתקבצים למשרדו של אבי ז"ל יהודים דלפונים (רובם מחסידי ברסלב שאליהם השתייך סבי המנוח) ואבי היה נותן לכל אחד סכום כסף ל"קמחא דפסחא". (הוא נפטר לפני חג הפסח ליד שולחנו מהתקף לב בעת שהכין המחאות ליהודים בצרכים). "הירחשה" שהשאייר לנו הייתה קרן מיוחדת המחלקת כל שנה פרסים לנוער מצטיין ממשפחות מעוטות יכולת, הלומדים בבתי ספר מקצועיים מהזרם הדתי-ממלכתי.

המחויבות לעזרה לזולת הייתה ערך מובן מאליו שלא דיברו עליו, אלא במקרים חריגים שבהם הייתה התלבטות כמה אפשר לתת. גם הצניעות וההסתייגות מהראוונות הייתה מובנת מאליה. אמנם במקרה זה הייתה נשמעת בבית מדי פעם מפי ההורים הסניטה באידיש "האלט זיך נישט צו גרויס" ("אל תחזיק מעצמך יותר מדי"), אך זה היה במקרים שבהם מישוה מבני הבית הפריז בהתפארות.

את הדוגמה המעשית נתנו הוריי כאשר לאחר מלחמת ששת הימים מונה אבי למנהל הכללי של המשרד לנפגעי המלחמה. השר הממונה עליו היה הרב י"ל מימון, שהעביר לאבי את כל הסמכויות. במסגרת תפקידו הוא טרח לשקם את האזרחים שנפגעו מהמלחמה, בעיקר בשכונות הגבול עם הגדה המערבית שהייתה בשלטון ירדן. אלו שאיבדו את בתיהם קיבלו פיצוי בזאת שניתן להם בית חלופי בשכונות שנטשו הערבים.

בבית הוריי, שהיו דתיים מסורתיים, החינוך לערכי חרבה חיוביים היה על ידי מתן דוגמה אישית של עזרה לזולת, אם כצדקה או "הלוואה של גמילות חסד". במקביל הם הסתייגו מראוונות המשולבת באנוכיות יתר ומהגישה ש"כל מה שמקדם אותי ואת פרסומי האישי מותר". הלימוד לשם לימוד היה ערך בסיסי במסכת הערכים בבית, עם זאת עמדתו של אבי ז"ל הייתה שדווקא לימודי מדעי הטבע יאפשרו לי להיות בין מתקני העולם. עמדה זו הביאה אותי לבחור במקצוע הגאולוגיה ולהשתלם במחקר משאבי המים באזורים צחיחים, תוך דגש על עזרה לארצות מתפתחות.

לאחרונה הולך ומתרחב השיח הציבורי המבקש לחזור ולשים דגש על החינוך ל"ערכים" בבתי הספר, כתגובה לשערוריות השחיתות המסעירות את החברה בישראל. בו-בזמן מתחדדת שאלת הערכים החברתיים לנוכח העלייה בפער הכלכלי והחברתי בין השכבות העשירות לעניות. מול ההטפה לחברה שוויונית עומדת המציאות הכלכלית הגלובלית שבה התחרות היא מחויבת המציאות והפרס עבור הצלחה בתחרות זו הוא ההתעשרות. כך שעל אף היופי שבעקרונות השוויון בהכנסה, ההסתפקות במועט והעזרה לחלש, הרי העיקרון, שבזמנו נוסח על ידי מקדמי עיתון כלכלי מסוים, "הכול זה כסף" הוא קרוב יותר למציאות. נשאלת השאלה האם ניתן לחנך לערכים בחברה הקפיטליסטית.

מחייבי השיטה הקפיטליסטית יציבעו על ארה"ב - שם שולטת שיטה זו ועם זאת ערכי החברה היסודיים של ניקיון כפיים של משרתי הציבור וקיומן של אגודות צדקה של מתנדבים לעזרה לנזקקים, מקהות את שיני הטרף של השיטה הזו. במאמר זה אין בכוונתי לדון בסיבות שהביאו לניצחון האידיאל הקפיטליסטי על זה ששאף לבנות חברה שוויונית סוציאליסטית והתעלם מיצר התחרותיות הטבוע במין האנושי. הקורא המעוניין במאמר הצופה מראש את התמוטטות המערכת השואפת לשוויוניות מוזמן לעיין במסה "הסוציאליזם כנפי איקרוס".

עם זאת ההתמקדות בתחרותיות ללא מגבלות תוך התעלמות מהיצר הקיומי ה"אלטרואיסטי", שאף הוא טבוע באנוש, טומנת

